

KİTAP TANITIMI/Book Review

Bilişim Felsefesinde Etik Arayışlar ve Gelişim Etiği

Nesibe KANTAR, Ed: Fulya BAYRAKTAR

Ankara, Aktif Düşünce Yayıncılık, 2022.

ISBN: 978-625-7202-14-5

Babar OK^{1}*

“İnsanın, insan olmaktan başka bir serveti, daha kıymetli bir değeri yoktur. Bu nedenle ahlak, biçimleyebilen, değiştirebilen, dönüştürebilenin karşısında hayati öneme sahip bilişim çağı insanının üzerine eğilmesi gerektiği bir ihtiyacdır”
(Kantar, 2022, s. 41).

Dijital çağın hızla dönüşen yapısı, bireyin etik ve bilişsel dünyasında köklü değişimlere yol açmaktadır. Bilgi teknolojilerinin hayatın her alanına nüfuz etmesi, yeni etik problemleri beraberinde getirirken, mevcut etik kuramlarının bu dönüşüme nasıl yanıt vereceği sorusu giderek daha fazla önem kazanmaktadır. *Bilişim felsefesi ve etiği/ The philosophy of Infomation and Ethics*; Yapay Zekâ, Nesnelerin İnterneti, Arttırılmış Gerçeklik, Metaverse, Sanal/dijital platformlar gibi veri- işlem- çıktı dönüşüne dayalı teknoloji ve uygulamaları çatısı altında toplayan bir alana tekabül eden çağdaş felsefeye ait bir soruşturma sahasıdır. Çağımız yapay zekâ teknolojilerinin temel sorunlarını

1 * Bağımsız Araştırmacı, baharokbahar@gmail.com, ORCID: 0009-0006-5523-114X.

kavrayabilmek adına Bilişim felsefesinin temel argümanlarına hâkim olmak gerekmektedir. Dr. Nesibe Kantar'ın *Bilişim Felsefesinde Etik Arayışlar ve Gelişim Etiği* adlı eseri, bilişim etiğini, *Gelişim Etiği* perspektifinden ele alarak disiplinlerarası bir yaklaşım sunmaktadır. Yazarın lisans ve yüksek lisans eğitimlerinde karşılaştığı dijitalleşen bilgi çağının etik zorluklarına dair sorgulamalarıyla şekillenen bu çalışma, bilişim etiği alanına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bilişim Teknolojileri ve Mühendislik Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri alanında lisans ve yüksek lisansını tamamlayan Kantar, doktora çalışmalarını felsefe alanında tamamlamıştır. Prof. Dr. Levent Bayraktar danışmanlığında yürüttüğü doktora teziyle 2021 yılında Türk Felsefe Derneği tarafından “En İyi Doktora Tez Ödülü”ne layık görülmüştür (<https://tufed.net/prof-dr-necati-oner-2021-felsefe-odulleri-toreni-yapildi/>). Bu tez temelinde geliştirilen eser, yapay zekâ felsefesi, ahlak felsefesi, bilişim felsefesi, bilgisayar etiği ve metafizik alanlarında çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bilişim Felsefesinde Etik Arayışlar ve Gelişim Etiği adlı kitap, giriş, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmakta olup, bilişim etiğinin teorik ve tarihsel çerçevesini incelemektedir. Eserin giriş bölümünde yazar, böyle bir çalışmaya yönelmesinin gerekçelerini güncel felsefe tarihi bağlamında tartışmakta ve felsefi bir geleneğin inşasının önemini vurgulamaktadır. Bilişim çağında etik düşüncenin ihmal edilmesi, Levent Bayraktar'ın “değerler buhranı” kavramı çerçevesinde incelenmekte ve bu buhranın etik çerçevede aşılması gerektiği ileri sürülmektedir. Kantar, bu doğrultuda, Nurettin Topçu, Kenan Gürsoy ve İhsan Fazlıoğlu'nun “gelenek, etik, bilgi ve aletheia” kavramlarına ilişkin düşüncelerini birleştirerek, insanlığın ortak sığınağının etik değerler alanı olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, etik krize çözüm olarak Terrell Ward Bynum'un teknolojik temelleri olan Gelişim Etiği (Flourishing Ethics) teorisine dikkatleri çekmekte ve teorinin dayandığı akademik arka planı, metodolojisini ve kapsamını detaylı bir biçimde sunmaktadır. Kitap, Gelişim Etiği teorisini tarihsel süreç içinde ele alarak, bilişim devrimi ve bilişim etiğinin doğuşunu kapsamlı bir biçimde tartışmaktadır. Bilgisayar etiğinin ortaya çıkışı ile bilişim etiğinin evrimini kronolojik olarak inceleyen yazar, bu sürecin bilim felsefesi ve bilimsel gelişmelerin birey ve toplum üzerindeki etkileriyle nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Teknolojik gelişmelerin insan yaşamını kolaylaştırıcı yönlerinin yanı sıra, bireysel, toplumsal ve küresel ölçekte yaratabileceği tehditlere de dikkat çekmektedir. Gelişim etiği teorisinin Aristoteles'in *erdem etiği* anlayışına dayanan köklerini vurgulayan Kantar, bilişim etiği alanında Gelişim Etiği'nin özgün bir yaklaşım sunduğunu ve bilişim dünyasını da kapsayan geniş bir etik perspektif ortaya koyduğunu ileri sürmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde, Bynum'un, Kuhn'dan ilham alarak geliştirdiği ve bilimde meydana gelen anomalilerin bilimsel ilerlemeye katkı sağlaması gibi, etikte ortaya çıkan anomalilerin de etik düşüncede dönüşüm ve ilerlemeye neden olabileceği yönündeki analogisinin mantıksal temelleri ve açıklamaları ele alınmaktadır (Kantar ve Bayraktar, 2023, s. 144). Kantar'a göre, Bynum, geleneksel etik teorilerin içsel anomalilerini tanımlayarak, Gelişim Etiği'nin sunduğu perspektif değişikliği ile yeni bir kavramsal çerçeve ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Kantar'ın vurguladığı en önemli noktalardan biri, bilişim etiği ile bireyin etik gelişimi arasındaki karşılıklı etkileşim ve tamamlayıcılıktır. Kantar, etik anomalilerin ortaya çıkışını Kuhn'un bilimsel paradigma değişimi anlayışıyla ilişkilendirerek, geleneksel etik kuramlarının siber dünyada ortaya çıkan ve yeni etik sorunları açıklamakta yetersiz kaldığını öne sürmektedir. Bilişim etiğinin karşı karşıya olduğu temel problemlerin, bilimsel paradigmalardan değişimiyle benzerlik gösterdiğini savunarak, Bynum'un etik anomaliler kavramını bu çerçevede tartışmaktadır. Geleneksel etik kuramlarının, dijital çağın karmaşık ve dinamik yapısı karşısında yetersiz kalması, bilişim etiğinin yeni normatif ilkeler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada Gelişim etiği, bireyin yalnızca ahlaki sorumluluklarını değil, aynı zamanda etik kapasitesini artıran bir dönüşüm sürecini de merkeze alan kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Kantar, bu çerçevenin, özellikle yapay zekâ, robot etiği, siber etik ve insan-makine ilişkileri gibi günümüz bilişim felsefesinin temel tartışma konularına nasıl uygulanabileceğini ele almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü, Gelişim etiği teorisinin bilişim etiği bağlamında nasıl uygulanabileceğini ele almakta ve bu bağlamda iki temel amacı içermektedir. İlk olarak, Aristoteles'in erdem etiği ile Nobert Wiener'in sibernetik etiği arasındaki temel düşünce bağlantıları ele alınarak, bu yaklaşımların bir tür Gelişim etiği olarak yorumlanabileceği gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, Bynum'un geliştirdiği Gelişim etiği teorisinin felsefi ve bilimsel kökenleri ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir. İkinci olarak, Gelişim etiği'nin sahip olduğu etik sistemin ortaya çıkarılabilmesi adına, etik düşünce tarihinde gelişim kavramına odaklanan geleneksel ve çağdaş teoriler karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmaktadır. Bynum'un etik görelilikle hesaplaşması bu çerçevede değerlendirilmekte, Gelişim etiği'nin etik düşünce içerisindeki konumu detaylandırılmaktadır. Kantar, geleneksel etik teorilerin içerdiği iki temel anomaliyi belirleyerek, Bynum'un bu anomalilere sunduğu çözümleri açıklığa kavuşturmaktadır.

Kantar, dördüncü bölümde, bilişim devriminin yol açtığı bilimsel ve etik anomalileri kapsamlı bir şekilde ele almakta ve bu anomalileri Kuhn'un bilimsel paradigma değişimi anlayışıyla ilişkilendirerek analiz etmektedir. Bilimsel ilerlemenin, kriz anlarında ortaya çıkan anomaliler aracılığıyla gerçekleştiği gibi, etik düşüncede de benzer dönüşümlerin mümkün olup olmadığı sorusu, bu bölümdeki

temel tartışmalardan birini oluşturmaktadır. Bilişim etiğinin bilimsel gelişmelerle olan etkileşimi, özellikle yapay zeka, veri güvenliği, siber güvenlik ve bireysel mahremiyet gibi günümüzün en kritik etik meseleleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Kantar, teknolojik ilerlemelerin yalnızca bireysel etik sorumlulukları değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve küresel etik normları nasıl şekillendirdiğini de tartışmaktadır. Gelişim etiği'nin temel kavramları üzerinden yürütülen bu analiz, bireyin etik kapasitesini artırmaya yönelik bir yaklaşım sunarak, bilişim etiğinin teorik çerçevesini genişletmektedir. Bu bölüm, Gelişim Etiği'nin teorik çerçevesini daha somut hale getirerek, etik anomalilerin nasıl aşılabileceği ve bilişim etiğinin gelecekte nasıl bir yönelim kazanacağı sorularına yanıt aranmaktadır.

Beşinci bölüm, özellikle robot etiği, yapay zekâ etiği ve siberetik gibi alanlardaki mevcut tartışmalara odaklanarak, Gelişim Etiği'nin bu konulara dair getirdiği kavramsal açılımları incelemektedir. Bu bölümde, bireysel özerklik, adalet ve sorumluluk gibi temel etik değerlerin, bilişim etiği bağlamında yeniden yorumlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Kantar, Gelişim Etiği'nin yalnızca bireyin etik gelişimine yönelik bir teori olarak ele alınamayacağını, aynı zamanda toplumun etik bilinç düzeyini yükseltecek bir diyalog kültürü inşa etmeyi amaçladığını ileri sürmektedir (Kantar, 2021, s. 42). Bu doğrultuda, etik gelişimin yalnızca bireysel çabalarla değil, kolektif bir bilinçle desteklenmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu bölümde ayrıca, Gelişim Etiği'nin ikinci bileşeni olan Genel Gelişim Etiği'nin dayandığı siberetik bilim ve metafizik temeller detaylandırılmaktadır. Kantar, Bynum'un gelişim etiği teorisini nasıl şekillendirdiğini ve neden etik alanın yalnızca insan merkezli bir çerçeveye sınırlı kalmaması gerektiğini tartışmaktadır. Bu bağlamda, Gelişim Etiği'nin, bilişim çağının temel argümanlarını ve insan dışı unsurları da içine alacak şekilde genişletilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu noktada, Moor'un robot etiği modeli çerçevesinde Gelişim Etiğinin nasıl yeniden konumlandırılabilirliği analiz edilmiştir. Robotlar, yapay zekâ ve diğer otonom sistemlerin etik statüsü ve insan merkezli bir etik anlayışın bilişim çağında nasıl dönüştürülebileceği sorunsalı, bu bölümün temel tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bilişim etiği problemine dair tespit edilen üçüncü anomali, Genel Gelişim Etiği çerçevesinde açıklanmış ve bu anomalinin aşılması için önerilen çözüm yolları detaylandırılmıştır.

Kitabın son bölümünde, bilişim etiğinde karşılaşılan sorunların yalnızca dışsal düzenlemelerle çözülemeyeceği, bunun yerine bireylerin etik gelişimini merkeze alan bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kantar, Gelişim etiği teorisinin, bilişim etiği alanında normatif temelleri yeniden inşa etme potansiyeline sahip olduğunu ve etik krizlerin aşılmasında bireyin etik gelişiminin belirleyici bir rol oynayacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda, kitap, bilişim etiği ve gelişim etiği arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele alarak, günümüzün karmaşık etik problemlerle

rine kapsamlı bir çözüm önerisi sunmaktadır. Özellikle bireysel özerklik, sorumluluk ve etik gelişim gibi kavramların bilişim etiği çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiği fikri, eserin temel argümanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Son olarak, Kantar, bilişim felsefesi ve bilişim etiğine dair temel problemlerin ve terminolojinin sistematik bir şekilde ele alınmasının önemine dikkat çekerek, çalışmasının bu alanın teorik temellerinin güçlendirilmesine katkı sunmayı amaçladığını belirtmektedir. Kitap, etik düşüncenin gelişim etiği çerçevesinde nasıl yeniden inşa edilebileceğine dair önemli bir tartışma ortaya koyarken, bilişim etiği alanında bireyin etik gelişimini merkeze alan özgün bir perspektif sunmaktadır.

Eserin literatüre sağladığı en önemli katkılardan biri, bilişim etiği alanında geleneksel etik teorilerin sınırlılıklarını göstererek, Gelişim etiği ekseninde yeni bir normatif çerçeve sunmasıdır. Özellikle, yapay zekâ, robot etiği, veri güvenliği ve siber etik gibi günümüz bilişim dünyasında büyük önem taşıyan konuları, etik gelişim perspektifiyle ele alarak disiplinler arası bir yaklaşım benimsemektedir. Kantar'ın çalışması, yalnızca bilişim etiği literatürüne değil, aynı zamanda etik alanına da katkı sağlayarak, bireyin etik gelişiminin bilişim çağında nasıl şekillenmesi gerektiği sorusuna kapsamlı bir yanıt aramaktadır. Sonuç olarak, kitap, bilişim teknolojilerinin hızla değişen dinamikleri karşısında etik ilkelerin nasıl dönüşmesi gerektiğini sorgulayan, bireysel özerklik, sorumluluk ve etik gelişimi ön plana çıkaran bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Ülkemizde Bilişim felsefesi alanında yürütülen ilk doktora tezi olma özelliğine sahip olan bu çalışma, teorik ve uygulamalı etik açısından değerlendirildiğinde, bilişim etiği literatüründe önemli bir boşluğu doldurmakta ve etik krizlere ve çözüm arayışlarına dair yeni interdisipliner bir tartışma zemini oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Kantar, N. (2021). An Information Ethics Theory in the Context of Information Philosophy: Flourishing Ethics. *Entelekyia Logico-Metaphysical Review*, 5(1), 37-45.
- Kantar, N. (2022). *Bilişim Felsefesinde Etik Arayışlar ve Gelişim Etiği*. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.
- Kantar, N. (2023). Bilişim Felsefesinde Epistemik Özne Yapay Zekânın Ontolojik Statüsünün Sorgulanması. *Felsefe Dünyası*, (78), 194-218.
- Kantar, N. ve Bayraktar, L. (2023). An Ethical Theory In The Field Of Information Philosophy: Flourishing Ethics. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (48), 141-159.
- <https://tufed.net/prof-dr-necati-oner-2021-felsefe-odulleri-toreni-yapildi/#:~:text=Felsefe%20alan%C4%B1daki%20%C3%A7abalar%C4%B1n%C4%B1n%20kendi%20entelekt%C3%BCel,%C3%96zdemir%20bire%20te%C5%9Fekk%C3%BCr%20konu%C5%9Fmas%C4%B1%20yapt%C4%B1lar.>